DERS NOTLARI

YÖNETSEL SİYASİ EKONOMİK SİSTEMLER

SİSTEM YAKLAŞIMI BAĞLAMINDA BİR İNCELEME

Monarşi, Oligarşi, Demokrasi, Sosyalizm, Kapitalizm…

Deniz Karakurt

2022

Açıklamalar

1. Bu kitap kesinlikle ücretsizdir. Herhangi bir bedel talep edilemez.
2. Ticari amaçlı olarak basılamaz.
3. Öğrenciler tarafından fotokopi ile çoğaltılarak kullanılabilir.
4. Eğitimci ve Öğretimciler tarafından derslerde kullanılabilir.
5. Bu kitap içerisinde kısmen de olsa değişiklik yapılamaz.
6. Serbestçe dağıtılabilir ve paylaşılabilir.

Kaynak göstermek kaydıyla her tür alıntı yapılabilir.
(İlgili alıntılar için yasal gerekçedir.)

Bu kitap benim vermiş olduğum bilgilerle hazırlanarak internet ansiklopedilerine eklenen sayfalar/maddeler veya iç bölümlere eklenen başlıklar ve içeriklerinden oluşmaktadır. Bahsi geçen ansiklopedilere gerekli olduğu durumlarda kaynakçalar ve dipçeler iletilmiştir ve sayfaların uygun formattaki PDF örnekleri alınmış olup saklanmaktadır. Birden fazla kişinin katkı sunduğu veya değişiklik yapabildiği kaynaklarda bana ait olmayan kısımlara burada yer verilmemiştir.

Bu bilgilerin tamamı ilgili ansiklopedilerde bana ait olduğuna dair kaynak belirtilmesine gerek olmaksızın veya benden herhangi bir izin alınmaksızın kısmen veya tamamen istenilen uzunlukta alıntı yapılarak kullanılabilir, yeniden paylaşılabilir.

Bu kitabın amacı verdiğim bilgilerin yedeğinin alınması ve benim tarafımdan yapılan katkıların bir araya getirilmesidir.

Deniz Karakurt

Türkiye

YÖNETSEL, SİYASİ, EKONOMİK SİSTEMLER

Deniz Karakurt

Ders Notları

Türkçe

BİRİNCİ SÜRÜM
Ocak, 2022 / TÜRKİYE

e-Kitap

F–KLAVYE

Yönetim Sistemleri

İnsanoğlu Yeryüzünde var olduğundan bu yana farklı yönetim biçimleri ile ülkeler idare edilmiştir. Özellikle de Ulus Devlet kavramının ortaya çıkışı ile daha bütünsel ve yerleşik kavramlar bu yönetim anlayışlarını, sınıflandırmada genel geçer kabul görmüş kavramlar haline dönüştürmüştür.

MONARŞİ

Monarşi (Tek-erk): *(Mono: "Bir, Tek" – Arch: "Erk, İktidar")* Ülke yönetiminde tek bir kişinin iktidara mutlak hakim olması durumudur. Bu tek kişinin gücünün çoğu zaman tanrısal kökenli olduğu kabul edilir. Yönetim hakkı soy yoluyla miras kalır ve çoğu zaman hanedanın erkek üyeleri arasında atadan oğula geçerek devam eder. Ancak soyun kadın tarafından sürdüğü ve/veya iktidarın kadın tarafından kullanıldığı hanedanlar da mevcuttur. Ayrıca kimi durumlarda zor kullanılarak ele geçirilmiş olan iktidar makamı silah gücüyle ayakta tutulabilir.

A. Geleneksel Monarşiler

Geleneksel (soya dayalı) monarşinin, Mutlak ve Meşruti olmak üzere iki türü mevcuttur.

Mutlak Monarşi (Mutlakiyet): Hükümdarın yetkileri tek elde toplanmıştır, bu yetki mutlak ve paylaşılamazdır. Çünkü hükümdarın Tanrının temsilcisi olduğu, kutlu bir soydan geldiği hatta bazı toplumlarda Tanrının oğlu veya Tanrının bizzat kendisi bile olduğu inanışı mevcut olabilir.

Meşruti Monarşi (Meşrutiyet): Hükümdarı çeşitli ölçülerde denetleyebilen ve iktidar yetkisini farklı düzeylerde paylaşabilen bir meclisin / parlamentonun bulunması halidir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus, bu meclisin bir danışma kurulu veya bakanlar kurulu olmayıp (çünkü bunlar değişik adlarla mutlak monarşilerde de bulunabilir) hükümdarın iktidar ve yasama gücünü paylaşan ve kısıtlayan bir organ olmasıdır. Bu denetleme yetkisi de farklı tür ve ölçülerde uygulanabileceği gibi hükümdar da meclis üzerinde feshetme, seçimleri yenileme başta olmak üzere farklı haklara sahip bulunabilir.

Ayrıca Sembolik Monarşi adı verilen bir uygulama da mevcuttur.

*** Sembolik (Anayasal) Monarşi:** Hükümdarın ve ailesinin, hükmetme gücünün elinden alınmış olduğu, kraliyet kavramının tamamen sembolik bir hale geldiği yönetim biçimidir. Fiili yönetim erki, parlamentolar ve hükümetlerce yürütülür. Örneğin günümüzde İngiltere, Hollanda, İsveç, Norveç gibi ülkelerde olduğu gibi… (Bkz. Cumhuriyet Türleri)

B. Baskıcı Monarşiler

İktidara gelen ve otoriteyi tek elde toplayan kişinin, askeri ve/veya silahlı kuvvetlerle yani geleneksel olmayan yöntemlerle (ihtilal, ayaklanma, devrim ile) yönetimi ele geçirmesi ve (sonradan demokratik rejimlere dönüşenler hariç) bu baskıcı yönetim anlayışlarının bu ülkelerde sürdürülerek uygulanmasıdır.

Baskıcı monarşiler sivil veya militarist (askeri) görünümlü olarak iki türlü ortaya çıkar. Fakat bu yalnızca görüntüdeki bir farktır. Bu iki tür hızla birbirine dönüşebilir.

---

1. Diktatörlük: Baskıcı monarşilerin en yaygın örneğidir. Bu gibi kişiler genellikle asker kökenli olup, ülkeyi tek başına yönetir. Diktatörün arkasında bulunan silahlı güç, iktidarının teminatıdır.

2. Despotluk: Ülkenin başında bir "despot" bulunur. Bazen "tiran" adıyla da anılır. Ülke yönetiminde zorbalığın, acımasızlığın hakim olmasıdır. Sivil bir kişinin (bazen demokratik yollarla) işbaşına gelip ülkede baskıya dayalı bir rejim kurup yönetimi mutlak olarak ele geçirmesi ve iktidardan inmemek için her yola başvurmasıdır. Zaten Despot veya Tiran, kelime anlamı itibariyle "zorba" demektir. Sivil görünümlü despot yeri geldiğinde silah kullanmaktan kaçınmaz.

* Tek Uluslu veya Çok Uluslu Monarşiler

Erk yetkisinin genişliğine ve yayıldığı alana göre ise monarşiler iki düzeyde tezahür ederler…

1. Krallık: Mutlak iktidar gücüne sahip bir yöneticinin tek bir ülkeyi idare etmesidir. Genelde tek uluslu (veya az uluslu) bir yönetim biçimidir. Bu erk sahibi kişiye, toplumdan topluma farklı isimler verilebilir: Padişah, Çar, Şah, Kral, Sultan, Emir, Melik, Han, Kağan, King, König, Mikado, Raca, Kaiser, Vang, Reks…

2. İmparatorluk: Bu kavram ise krallıkla yönetim biçiminin bir üst aşaması olup, krallıkların birleş(tiril)ip bütünleş(tiril)mesi halidir. Bu bağlamda imparator, kralların kralıdır. Çok ulusludur. İmparator da farklı toplumlarda farklı isimlerle anılabilir: Hakan, Mihrace, Firavun, Basilius, Tenno…

OLİGARŞİ

Oligarşi (Az-erk): *(Oligo: "Az, Azınlık" – Arch: "Erk, İktidar")* Ülkedeki küçük bir grubun, az sayıda üyesi bulunan bir topluluğun veya geniş bir kitle oluşturmayan bir sınıfın yönetim yetkisine sahip olması durumudur. Değişik türleri mevcuttur.

A. Yerleşik Oligarşiler

Teokrasi: *(Teo, Tei: "Tanrı, Tanrısal")* Ülkeyi din adamları sınıfının yönetmesidir.
Aristokrasi: *(Aristus: "Seçkin, Üstün")* Seçkinler veya soylular sınıfı ülkeyi yönetir.
Plütokrasi: *(Plutos: "Zengin, Zenginlik")* Zenginler sınıfının ülkeyi yönetmesidir.
Teknokrasi: *(Techno: "Teknik, Yöntem")* Bilginlerin, akademisyenlerin iktidarıdır.
Jüristokrasi: *(Jure: "Adalet, Yargıç")* Yargıçlar sınıfına yönetim hakkı tanınmasıdır.

Not: Tamlamaların sonundaki -Krasi (-Krasia, -Kratia: "Erk, İktidar") demektir.

B. İhtilalci Oligarşiler

Cunta: Bir grubun iktidarı silah gücüyle veya zor kullanarak ele geçirip iktidara sahip olmasıdır.
1. Sivil Cunta: Ülkeyi zor kullanarak yöneten, görüntüde sivil olan ama gerektiğinde silah kullanmaktan çekinmeyen bir azınlığın iktidarıdır. Hızla militarist (askeri) bir rejime dönüşebilir.
2. Askeri Cunta: Askerlerden oluşan küçük bir grup yönetimdedir. Sırf askeri bir görünüm sergilememek için Sivil Cunta'ya dönüşebilirler.

*Cunta'nın Diktatörlük'ten farkı, (tek bir kişinin değil de) bir grubun ve ona bağlı askeri örgütün yönetime hakim bulunmasıdır. Bazen Cuntanın içinden bir kişi Diktatöre dönüşebilir.

DEMOKRASİ

Demokrasi: *<u>(Demos: “Nüfus, Halk” – Kratia: “Erk, İktidar”)</u>* Herkesin -veya hak tanınan çoğunlukların- yönetime doğrudan veya dolaylı olarak katılma olanağının bulunmasıdır. Temsile dayalı olup olmamasına göre iki türü bulunur. Doğrudan Demokrasi ve Dolaylı Demokrasi…

*** Poliarşi (Poligarşi):** *<u>(Poly: “Çok, Çoğunluk” – Arch: “Erk, İktidar”)</u> Şekli Demokrasi* de denir**.** Şekil olarak demokrasiye çok benzer fakat eksik yönleri vardır. Sadece çoğunluğun istekleri dikkate alınır. Muhalefet yok sayılır. (Oysaki demokrasi her anlamda azınlıkta olanların ve herkesin haklarını da dikkat alır ve onları korur.) Ayrıca halkı siyasi bilince sahip olmayan ülkelerdeki yönetim anlayışı da kastedilir. Görüntüde bir demokrasi vardır.

A. Doğrudan Demokrasi

Tüm herkesin toplumsal yönetim hakkının, yasama yetkisinin bulunmasını ifade eder. Bir topluluğun, şehrin, ülkenin veya yönetim biriminin bütün üyeleri bir araya gelir, tartışır, uzlaşır ve karar alırlar. Genelde büyük bir meydan veya bu iş için tahsis edilmiş kapalı veya yarı açık alanlarda gerçekleşen sistematik toplantılarla yönetim sürecine herkes katılır. Günümüzde bu sistemi büyük kitlelerden oluşan toplumlarda uygulamak çok zordur. Kısmen İsviçre’nin bazı kantonlarında ve yalıtılmış ilkel topluluklarda görülmektedir. Bu sistemin uygulanma olanağının bulunmadığı yönetim biçimlerinde ise Referandum (Halk Oylaması) adı verilen yöntem, Doğrudan Demokrasi uygulamasının bir kalıntısı veya yansıması niteliğinde ortaya çıkar.

B. Dolaylı Demokrasi

Yönetim hakkının temsilciler veya vekiller aracılığıyla yürütülmesidir. Bu temsilci veya vekiller Meclis, Senato, Parlamento gibi isimlerle anılan toplulukları meydanı getirirler ve yasama işlevini yerine getirirler. Yönetim hakkına sahip olan bu meclis(ler) bir tane olabileceği gibi birden fazla da olabilir. Bu meclisler **Genel Seçimler** ile oluşturulur. Yönetimi tamamlayan **Yerel Seçimler** daha alt idari birimlerin seçimine de imkan verir. Demokrasilerin birçoğunda yürütme organının fiili sorumlusu olan bir başbakan ve bakanlardan oluşan bakanlar kurulu (kabine) vardır.

Referandum (Plebisit): *Halk Oylaması* da denir. Dolaylı Demokrasiler içinde uygulanır ancak Doğrudan Demokrasilerin bir kalıntısıdır. Milletvekili veya temsilci seçiminden çok farklı bir uygulamadır. Yapılacak yasal bir düzenleme halka sorulur. *Evet (Kabul)* veya *Hayır (Red)* şeklinde iki oy vardır. Bazen de iki seçenekten birisinin tercih edilmesi istenir. Örneğin Anayasalar bütünsel olarak değiştirildiğinde (yeni bir Anayasa yapıldığında) halk oyuna sunulur. Ayrıca pek çok hususta Referandum yapılabilir. Mesela tarihte Hatay’ın Türkiye’ye katılması o dönem mevcut olan Hatay Cumhuriyeti halkının referandumda verdiği kabul oyları ile gerçekleşmiştir. **Genel Referandum** ve **Yerel Referandum** olmak üzere iki türü vardır. İskandinav ülkelerinde çok yaygın olarak başvurulan bir yöntemdir. Bu ülkelerde yerel (il, ilçe, belediye düzeyinde) de referandumlar yapılabilmektedir. Örneğin bir köprünün yapılıp yapılmaması için sadece bir kasabada referanduma gidilebilir. Ancak her konu referanduma götürülmez koşulları vardır, çünkü masraflı bir uygulamadır.

Devletin başında sembolik veya fiili olarak kimin bulunacağı ve yetkilerinin ne olacağına göre dolaylı demokrasiler aşağıdaki gibi sınıflandırmalara tabi tutulabilir.

Cumhuriyet (Republik, Respublica)

Genel olarak temsili demokrasinin uygulanmasını ifade eder.

1. Sembolik Cumhurbaşkanlığı: Ülkeyi ve milleti temsil eden seçilmiş bir kişinin devletin başında bulunmasıdır. Sadece temsil yetkisi vardır. Çoğu zaman meclis tarafından seçilir (kesin bir kural değildir). Fiili idare görevi ve sorumluluğu yoktur. Tüm yetkiler başbakandadır.
2. Etkin Cumhurbaşkanlığı (Yarı-Başkanlık): Geniş yetkileri vardır ve başbakan üzerinde bağlayıcıdır. Genellikle halk tarafından seçilir (kesin bir kural değildir).

* **Sembolik Monarşi** (Parlamenter Monarşi): Yukarıda da değinildiği üzere bir kraliyet ailesinin var olması ancak sembolik olarak görev yapmasıdır. Tüm sorumluluk başbakandadır. Yasama yetkisini ise parlamento kullanır. Bu durumda krallık tamamen sembolik olduğu için meşruti veya mutlakiyetçi bir monarşi olarak değil, demokrasinin farklı bir biçimi olan kendine özgü bir yönetim anlayışı olarak algılanmalıdır.

Federasyon (Federal Devlet, Birleşik Devlet)

İçişlerinde bağımsız, kısmen özerk ama daha büyük bir devlet yapısına da sıkı sıkıya bağlı birimlerden oluşan yönetim biçimidir. Yani "devlet" sıfatı taşıyan fakat çeşitli nedenlerle bağımsız olarak davranamayan devletlerin birleşmesiyle oluşan daha büyük ve kapsayıcı bir devlettir. Küçük devletlere "Eyalet" veya "**Federe** Devlet", hepsini kapsayan büyük devlete ise "**Federal** Devlet" denir. Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu gibi…

Ayrıca kabileler şeklinde örgütlenen **(kabile devleti)** bazı Afrika devletleri ile kavimler şeklinde örgütlenen **(aşiret devleti)** bazı Arap ülkeleri (örneğin Libya) ve içerisinde özerk devletler bulunan cumhuriyetler federasyon olarak değerlendirilebilir. Federasyonlarda genelde başkanlık sistemi tercih edilir ama bu kesin bir kural değildir.

Başkanlık Sistemi: Başbakan ve Cumhurbaşkanı aynı kişidir. Bu kişiye artık "Başkan" veya "Devlet Başkanı" adı verilir. Yürütme tek elde toplanmıştır. Ancak Federal bölgelerin her birinin kendi başbakanı vardır. Yürütme organı yasama organından kesin olarak ayrıştırılmıştır. (Başkan ve Bakanlar, milletvekili/senatör değildir.)

ANARŞİ

Anarşi (Erksizlik): *(An: "Olumsuzluk Eki" – Arch: "Erk, İktidar")* Her tür otoriteyi, yönetim anlayışını reddeden görüştür. Herkesin eşit olduğunu, insanın devlet kurumuna ihtiyacı olmadığını savunur. Uygulanabilirliği mümkün gözükmemektedir. Savunucuları tarafından, Devletsiz toplumların karmaşaya sürükleneceği gerçeği göz ardı edilmiştir. Devleti ortadan kaldırmayı amaçlayan bu görüşler kimi zaman bunu başarabilmek için şiddete başvurmuşlardır ve anarşi kelimesi terör ile özdeş hale gelmiştir. İlk önce felsefi bir görüş olarak ortaya çıkmıştır. Devleti ortadan kaldırmak için Anarşist Komünizm gibi şiddete dayalı uygulamalar görülmüştür.

Siyasi – Ekonomik Sistemler

Siyasal sistemleri salt politik açıdan ele almak mümkün değildir. Aksine, siyasi yaklaşımları şekillendiren temel unsur ekonomidir. Siyaset ve ekonomi iç içe geçmiştir ve birbirinden ayrışamazdır. Bu açıdan bakıldığında Dünya'daki siyasi yapıları ekonomi temelinde sınıflandırmak en uygun yöntem olarak görünmektedir. Çok fazla ayrıntıya girmeden ama önemli kısımları da atlamadan günümüzde uygulanan veya etkileri devam eden bu sınıflandırma şu şekilde yapılabilir.

1. **Sosyalizm / Toplumsalcılık** (Sosio: Toplum, Halk)

Devletçi bir modeldir. Kelime anlamı itibariyle bakıldığında üretici gücün insan, insan emeği ve dolayısıyla toplum olduğu düşüncesinden yola çıkılarak oluşturulmuş bir sistemdir. Devletçilik prensibi mutlak olarak geçerlidir. Devlet üretime hakim güç olarak ön plana çıkar. Bu modeli savunan iktisatçılar tarafından toplumun esas alındığı iddia edilse de, yetkiyi toplum adına devlet kullandığı için, etkin güç daima devlettir. Kişilerarası eşitlik vurgusu yapılır. Kamu yararı ve toplum ön plandadır. Kolektif (topluluk olarak, kitle halinde) hareket etme ve buna uygun bir biçimde örgütlenme ve çalışma planlanır.

Devletin, ticari amaçlı üretim araçlarına (fabrikalara, tarım arazilerine, hayvan çiftliklerine) ve temel tamamlayıcı kurumlarına (bankalar, kooperatifler) mutlak egemen ve sahip olmasıdır. Özel teşebbüs, üretim araçlarına sahip olamaz. Devlet toplum adına tüm piyasayı kontrolü altında tutar. Serbest Piyasa Ekonomisi geçerli değildir. Bunun yerine Merkezi Planlama esastır. Bir yıl içinde tüm ülkede ne üretilip ne kadar tüketileceği önce yerel ve bölgesel olarak hesaplanır, daha sonra tek merkezde (başkentte) eşgüdümlü olarak değerlendirilir ve düzeltmeler yapılır. Özetle temel prensipleri şunlardır:

- Üretici Güç: Emek
- Devletçi Ekonomi (Üretim araçlarında devlet mülkiyeti)
- Merkezi Planlama
- Kamu Yararı (Genel Hukukun ön plana çıkması)
- Tek Partili Siyaset

Toplumların çeşitli sınıflardan oluştuğu gerçeği dikkate alınarak hangi sosyal sınıfın yönetime egemen olması gerektiği ve asıl üretici gücün hangi sınıf olduğu sorusundan hareket edilir. Bu yaklaşıma göre tarih, aslında sınıf mücadelelerinin toplamından ibarettir. İşçi Sınıfı (Proleterya)'nın egemenliği esastır (fakat bu durum çoğu zaman göstermelik olarak kalmıştır). İşçi sınıfına özel bir önem verilir (en azından söylemlerde). Hatta kimi durumlarda gerçek üretici güç olması nedeniyle bu sınıfa zaman zaman örtülü bir kutsiyet atfedilir. Bankacılık sistemi etkin değildir, çünkü ihtiyaç duyulmaz. Faiz büyük oranda ortadan kalkmıştır. Sosyalist sistemler değişik aşamalardan geçebilir. Sosyalizmin belirleyici unsuru listede 1. aşamada yer almaktadır. Daha sonrasında hangi aşamaya kadar ilerleneceği bir tercih problemidir.

1. Önce üretim araçları devletleştirilir. Özel sektör üretimden dışlanır.

* Yabancı sermaye dahil, tüm özel sektör kamu kurumuna dönüştürülmüştür. Özel sektör yoktur.

2. Daha sonra gayrımenkuller (evler, arsalar, araziler) devletleştirilir. Özel mülk sahibi olunamaz.

* Devlet evleri ve arazileri yurttaşlarına kullanmaları için verir. Karşılığında kira almaz.

3. En son temel hizmetlerin (elektrik, su, telefon, toplu taşıma, okul, sağlık) ücretsiz hale getirilmesi.

* Zaten devletleştirilmiş olan bu hizmetlerin kamu yararına ücretsiz hale kullandırılmasıdır.

Tek partili rejimlerdir. (Bu partinin adı çoğu zaman "Komünist Parti"dir. Ama değişik isimler de kullanılabilir, örneğin "Sosyalist Parti" veya bazı arap ülkelerinde olduğu gibi "Baas Partisi".) Devlet ve parti örgütü ayrı ayrı iki koldan en küçük yerleşim birimlerine kadar indirilmiştir ve görünürde yönetime katılımcılık vardır. Fakat bu katılımcılık tepedeki tek bir adamın (Devlet Başkanı ve/veya Parti Başkanı)'nın mutlak otoritesi sebebiyle işlerliğini yitirmiş durumdadır. Çoğu zaman yarı veya tam diktatörlere dönüşen bu liderler sistemin en büyük sorunu olmuşlardır.

Olumsuz Yönleri:

1. Çoğunlukla baskıcı ve antidemokratik uygulamalarda bulunmuşlardır.
2. Merkezi planlama verimli ve etkin olamamıştır.
3. Dine yönelik olumsuz yaklaşım ve uygulamalar tepki toplamıştır.
4. İçe kapalı ekonomiler sebebiyle hayat standartları gelişmemiştir.
5. Kapalı toplum anlayışı, gelişen Dünya'ya ayak uyduramamıştır.
6. Halkçılık iddialarına karşın, halkın istekleri dikkate alınmamıştır.

<u>TARİHÇE:</u> Doğu toplumlarını inceleyen ve bazılarında devlet mülkiyeti ve ortak çalışma kavramına rastlayan Karl Marx, bu uygulamaları teorik olarak geliştirmiş ve ilk defa Das Kapital (The Capital) adlı eserinde Sosyalizmin esaslarını ortaya koymuştur. Karl Marx'dan etkilenen pek çok düşünürün katkılarıyla Sosyalizm kavramı daha da çok rağbet görmüş ve 1917 yılında Vladimir Lenin önderliğinde Rusya'da bir devrim yapılarak Dünya tarihinde ilk kez bir Kapitalist rejim yıkılarak yerine Sosyalist bir sistem (Sovyetler Birliği) kurulmuştur. Kapitalizme tepki olarak ortaya çıkmış ve yayılmıştır. Orta Asya'da pek çok devlet Sovyetler Birliği'ne katılmıştır. Ayrıca daha sonra Çin'de gerçekleşen bir devrim ile de Çin Halk Cumhuriyeti sosyalizme geçmiştir. Doğu Avrupa ülkeleri de sosyalist rejimler kurarak Doğu Blokunu oluşturmuşlardır. Bazı Uzak Asya ülkeleri ve Arap ülkeleri de yine sosyalizme geçmişlerdir. Ancak yaşanan olumsuzluklar sebebiyle 1980'li yıllardan başlayarak ilk önce Sovyetler Birliği dağılmış, ardından da Doğu Bloku çökmüştür.

<u>UYGULAYANLAR:</u>

Dağılanlar / Terkedenler: Sovyetler Birliği (Rusya, Ukrayna, Kazakistan, Türkmenistan, Azerbaycan, Özbekistan, Tacikistan, Ermenistan, Kırgızistan, Litvanya, Estonya, Moldova); Doğu Bloku (Polonya, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Doğu Almanya, Bulgaristan), Yugoslavya, Arnavutluk, Güney Yemen, Afganistan, Kamboçya, Benin, Etiyopya, Kongo, Somali, Moğolistan, Libya

Sürdürenler: Çin (Karma Ekonomiye dönüşmektedir), Küba, Vietnam, Kuzey Kore

*** Komünizm / Ortaklaşacılık** (Komün: Kamu, Ortakyaşam)

Sosyalizmin daha ileri düzeyidir. Kimi yaklaşımlar aslında Sosyalizm ile aynı şey olduğunu savunur. Üretim araçları tüm toplumun ortak malıdır. Fakat yaygın bir kabule göre temel belirleyici özelliği; sınıfsız bir toplum oluşturulmak istenmesidir. Sosyalizmden en önemli farkı budur. Çünkü sosyalizmde işçi sınıfının egemenliği savunulur, yani sınıf kavramı belirleyicidir. Komunizmde insanlar olabildiğince eşittir. Mutlak olarak düşünüldüğünde böyle sınıfsız bir toplumu oluşturabilmek neredeyse imkansızdır. Fakat Komünizmi, sınıflar ve meslekler arası gelir, eğitim, statü, yaşam standardı farklarını elden geldiğince en aza indirmek olarak algılayan daha gerçekçi yaklaşımlar da mevcuttur. Kimi görüşler tarafından Komünizmin özelliği olarak öne sürülen diğer bazı yönleri de aslında bir ütopyadır, gerçekleşmesi pek mümkün gözükmemektedir. Çünkü bir öngörüye göre devlet ortadan kalkmıştır. Daha doğrusu devlet halktan ayrışık değildir. Tüm halk devletin kendisidir. İnsanlar devlete ihtiyaç duymayacak düzeyde bilinçlenmişlerdir. Yani devletçi bir yapı olan Sosyalizm gelişerek devletsiz topluma dönüşmüştür. Mutlak eşitlik anlayışıyla böylece Demokrasi kavramına farklı bir yoldan ulaşılmıştır.

TARİHÇE: Eski Sovyetler Birliği, Stalin döneminde Komünizme geçtiğini ilan etmiştir. Fakat bu durum yalnızca bir propagandadan ibarettir. Çünkü Sovyetler Birliği'nde sınıfsız toplum hiçbir zaman oluşturulamamıştır. Üstelik bu geçişi ilan eden Stalin tam bir diktatöre dönüşmüştür. Ülkede korku toplumu meydana getirmiş ve her tür antidemokratik ve baskıcı yöntemi kullanmaktan çekinmemiştir.

UYGULAYANLAR: Şu an için böyle bir sistemin uygulanırlığı mümkün görünmemektedir.

2. **Kapitalizm / Anaparacılık** (Kapital: Sermaye, Anapara)

Bireyci bir modeldir. Sözcük köküne bakıldığında, üretici gücün para ve dolayısıyla sermaye birikimi olduğu savunulur. Yeterince paraya yani sermaye birikimine sahip olan herkes ticaret ve üretim yapabilir. Kamu hukuku ve kamu yararı kavramı da bulunmakla birlikte özel hukuk ve kişi hakları ön plandadır. Özel teşebbüsün üretim ve ticareti gerçekleştirdiği sistemlerdir. Sermaye gücü ve birikimi önemlidir. Sermaye az sayıda insanın elinde yoğunlaşır. Özel sektör esastır. Serbest Piyasa Ekonomisi geçerlidir. Piyasadaki üretim ile ürün ve hizmet fiyatları arz ve talep kanunları çerçevesinde serbestçe şekillenir. Yani ürün az bulunuyorsa ve ona yönelen talep de mevcutsa, fiyatı yüksek olur, ürün çoksa fiyatı düşer. Özetle yeterli sermayesi olanlar bir işletme kurup, üretim veya ticaret yapars, ürünü piyasaya sunar ve fiyat belirler. Fiyat uygunsa alınır, değilse fiyatı azaltır. Ya da aşırı talep varsa fiyatı yükseltir. Rekabet önemli bir unsurdur. Burjuva sınıfının, parasal gücü olanların piyasaları ve siyasi hayatı yönlendirmesi göz ardı edilemez bir gerçektir.

- Üretici Güç: Sermaye
- Özel Sektör (Üretim araçlarında özel mülkiyet)
- Serbest Piyasa Ekonomisi
- Kişi Yararı (Özel Hukukun ön plana çıkması)
- Çok Partili Siyaset

Üretim araçlarına özel sektörün sahip olması gerektiği öne sürülür. Devletin hemen her konuda üretim ve ticaretten uzak durması, yalnızca yasal düzenlemeleri yapması, toplumsal düzeni sağlaması ve başka bir şeye karışmaması savunulur. İdeal (salt) kapitalist sistemde eğitim, sağlık dahil her alandan devletin çekilmesinin en doğru uygulama olduğu iddia edilir. Böyle bir sistemde devlet yasama dışında yürütme görevi olarak sadece milli savunma/askerlik ve adalet/yargı işlevlerini üstlenir. Vergi toplamak ve para basmak dışında ekonomiye müdahale etmez. Fakat mutlak (ideal) anlamda böyle bir modelin de uygulanabilirliği şu an için mümkün değildir. Hemen her ülkede devlet az veya çok, bir biçimde pek çok alanda etkin ve etkili olmaktadır. Ve hatta ekonomi, ticaret ve üretime müdahale etmekte veya etmek zorunda kalmaktadır. Bu nedenle günümüzde "Müdahaleci/Denetimli Kapitalizm" yaklaşımı değişik düzeylerde pek çok ülke tarafından benimsenmiştir.

Birey esas alınarak, kişisel özgürlükler üzerinde durulur. Fakat bu görüşe çelişik olarak bu sistemlerde fakir ve ezilen kitleler azımsanamayacak düzeydedir. Doğru işleyen ilkeli Kapitalist ülkelerde Fırsat Eşitliği'ne önem verilir. Ancak pek çok Kapitalist ülkede güce veya paraya sahip olmayanlar daima ezilir.

Sosyal Demokrasi: Vatandaşlarının lehine olmak üzere (gerektiğinde iktisadi olarak zarar etmek zorunda kalınsa bile) devletin toplumsal ve ekonomik yaşama ve koşullara doğrudan yön verip gerekli düzenlemeleri yaptığı bir sistemdir. Kapitalizmin bir türü olarak değerlendirilmelidir.

TARİHÇE: Sanayi Devriminin gerçekleşmesi ve ticaret yapan Burjuva sınıfının ortaya çıkışıyla birlikte sermaye birikimi meydana gelmiş ve bu duruma uygun olarak ilk önce Merkantilizm (Ticaretçilik) adı verilen bir politik yaklaşım doğmuştur. Merkantilistler ihracatı savunup, ithalatı reddeden ve ülke içinde değerli maden biriktirilmesini ama dışarıya asla çıkartılmamasını savunan bir görüşe sahiptirler. Bu görüşün mutlak olarak işlemeyeceği daha sonraları anlaşılmıştır. Fakat sağladığı sermaye birikimi ve mantığı Kapitalizmin bugünkü biçiminin ilk örneklerinin netleşerek ortaya çıkmasını sağlamıştır. Daha sonraları Adam Smith, Ulusların Zenginliği adlı eserinde Kapitalizmin temel prensiplerini ortaya koymuştur. Vahşi Kapitalizm adı verilen bir biçimi, ülkelerin kendi halklarını acımasızca çalıştırmalarına sebep olmuş fakat Sosyalizm tehlikesi karşısında ödünler verilmeye, çalışma saatleri azaltılmaya, hafta sonu tatilleri verilmeye, iş güvenceleri gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Kendi ülkesinde durumu kontrol altına alan ülkeler, farklı ülkelere yönelerek Emperyalizmi yaygınlaştırmışlardır.

UYGULAYANLAR: Günümüzde Dünya'da çoğu ülkede "Müdahaleci Kapitalizm" uygulanmaktadır. Devletler ekonomik istikrarı korumak için gerekli önlemleri alırlar.

Olumsuz Yönleri:

1. Sermaye az sayıda kişide yoğunlaşır.
2. Gelir dağılımı adaletsizdir.
3. Parasal ve/veya statü gücü olmayanlar Fırsat Eşitliğinden yeterince yararlanamazlar.
4. Güçlü firmalarar zayıfları yokeder. Piyasada tekelleşme sonucu fiyatlar aşırı yükselebilir.
5. Az ya da çok daima işsizlik mevcuttur.
6. Enflasyon, yüksek faiz ve düşük ücretler nedeniyle hayat standartları çok gerileyebilir.

*** Liberalizm / Özgürlükçülük** (Liberium: Özgürlük, Serbesti)

Siyasal, ekonomik ve toplumsal özgürlükleri savunur. Geniş kapsamlı bir kavramdır. Özgürlükçülük, Serbestçilik anlamlarına gelen bu kavram kimi zaman Kapitalizm ile eş anlamlı olarak kullanılır. Veya Kapitalizmi de içerdiği öne sürülür ve öyle anlaşılır. Bazen de Kapitalizmin bir sonucu olarak görülür. Liberalizmin uygulamadaki sonuçları; Serbest Piyasa Ekonomisi, Parlamenter Demokrasi, Çok Partili Rejimleri de beraberinde getirir. Ancak kapitalist / liberal yapılar bu özgürlük iddialarının aksine ciddi gelir dağılımı adaletsizliklerine sebebiyet vermişlerdir.

TARİHÇE: Günümüzdeki geçerli özgürlük anlayışı Fransız İhtilali'ne kadar uzanır. İnsan Hakları prensiplerinin ortaya çıkışı ve Parlamenter rejimlerin yaygınlaşması ile Liberalizm daha da güçlenmiştir.

UYGULAYANLAR: Günümüzde pek çok ülkede Liberal yaklaşımlar benimsenmektedir.

3. Karma Sistem / Karma Ekonomi

Sosyalist ve Kapitalist sistemlerin uyumlu bir bileşimi olarak düşünülebilir. Kısmen devletçi kısmen özel sektöre dayalı bir üretim mevcuttur. Hem Serbest Piyasa Ekonomisi geçerlidir hem de Merkezi Planlama yapılır. Kamu yararı ve kişilik hakları eşit öneme sahiptir. Özel sektörün girmek istemediği veya gücünün yetmediği alanlarda devlet yatırımları devreye girer. Devlet ekonomik hayatı yönlendirir ve müdahil olur. Devlet üretim araçlarına çeşitli oranlarda sahiptir fakat özel sektör de yasak değildir. Siyasi hayatta ise genellikle çok partili ve parlamenter rejimler benimsenir.

TARİHÇE: Dünyada ilk defa yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde sistematik olarak uygulandığı ve başarılı olduğu için "Kemalist Ekonomik Model" olarak da adlandırılır. Türkiye zaman içinde Serbest Piyasa Ekonomisine doğru kaymış, günümüzde ise tamamen Kapitalist bir yapıya dönüşmüştür. Daha sonraları İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes tarafından, daha esnek ve kapitalist yanı biraz daha ağır basan bir devlet müdahaleciliğini savunulmuştur. Fakat Devlet müdahalesi (sürekli bile olsa), tek başına Karma Ekonomi anlamına gelmez. Çünkü her devlet az veya çok ekonomiye müdahale eder. En önemli unsuru, üretim araçlarına devletin kısmen sahip olmasıdır.

UYGULAYANLAR:
Terkedenler: Türkiye, Mısır, Hindistan
Sürdürenler: Çin (Sosyalisttir fakat uygulamada ise Karma Modele dönüşmektedir), Venezuella, Tunus

Olumsuz Yönleri:

1. Devlet hantal ve aşırı bürokratik bir yapıya kavuşabilir.
2. Devlet sektöründe rekabet olmadığı için kalitesiz üretim yapılabilir.
3. Özel sektör teşvik edilmezse gelişmeyebilir.
4. Devlet sektörü gelişen teknolijiye ayak uyduramayabilir.
5. Özelleştirmeler yanlış yapılarak, bozuk bir kapitalistleşme sürecine girilebilir.
6. Planlamalar yanlış gerçekleştirildiğinde verimsiz üretimler ortaya çıkabilir.

4. **Faşizm / Bağlaşımcılık** (Fache: Birlik, Bağ)

Çoğu zaman "**Irkçılık**" olarak da adlandırılır. Gerçekten de ırkçı örgütlenmeler ve söylemler bu tip bir siyasal sistemin odak noktasında yer alır. Kafatasçılık düzeyinde uygulamalar mevcuttur. Tarihsel olarak siyasal anlayışı şekillendiren unsurun milletler veya halklar arasındaki farklar, karşıtlıklar çekişmeler ve savaşlar olduğu düşüncesi hareket noktasıdır. Fakat bu farklılıklar tarihsel bağlamından ve gerçeklikten koparılarak ırklara özgü doğal bir seçilim sürecinin belirleyicileri olarak değerlendirilir ve bazı ırkların diğerlerine üstünlüğü gibi bilimsellikle bağdaşmayan sonuçlara ulaşılır.

Hemen bu noktada, ırkçılığın, milliyetçilikten (ulusalcılıktan) çok farklı bir kavram olduğunu belirtmekte yarar vardır. Özet olarak ifade etmek gerekirse;

Milliyetçilik / Ulusçuluk (Nasyonalizm): Kendi milli değerlerini ve kültürünü korumayı ve geliştirmeyi amaçlar. Etnik (kabileler şeklinde) veya dinsel (ümmet şeklinde) bir toplumsal birlikteliği reddeder. Bunun yerine millet (ulus) kavramını esas alan bir ülke yapılanması öngörülür.

Irkçılık (Rasizm): Kendi ırkının mutlak üstünlüğünü ileri sürer. Diğer ırkların yok edilmesi veya en azından ele geçirilip köleleştirilmesini savunur. Genetik, soydan geçen bir ayrıcalığa inanılır. Güney Afrika Cumhuriyeti'nde olduğu gibi resmi "Apartheid" (Ayrımcılık) politikaları bu mantıktan kaynaklanır.

Ancak ırkçılık kavramı, faşizmi açıklamada tek başına yeterli değildir. İlave olarak, her şeyden önce bir lider sultası vardır. Lidere tartışmasız itaat edilir. Çoğu zaman başta bir diktatör bulunur. Bu sistemin diğer temel karakteristikleri şöyle sıralanabilir:

- Totalitarizm (Tümdencilik): Devletin mutlak üstünlüğü, devlete mutlak itaat.
- Şovenizm (Aşırıcılık): Vatanseverliğin aşırı vurgulanması.
- Militarizm (Orduculuk): Askeri örgütlenme ve savaş ekonomisi.
- Kolektivizm (Kitlesellik): Halkın kitle olarak hareket etmesi / ettirilmesi.
- Despotizm (Baskıcılık): Zorba yönetim anlayışı.

Her tür muhalif hareket hatta muhalefet şüphesi bile şiddetle bastırılıp yok edilir. Komşulardan başlayarak diğer ülkeler ele geçirilmeye çalışılır. Kendi ırkının üstünlüğü bir eğitim politikası ve siyasal propaganda aracı olarak benimsenir. Saldırganlık ve şiddet birer araçtır. Azınlıklar aşağılanır ve resmi olarak ikinci sınıf ilan edilirler. Aslında ayrımcı veya ırkçı yaklaşımların kökeninde ise yine ekonomik gerekçeler vardır. Bu azınlıkların veya işgal edilmesi planlanan diğer ülkelerin kaynaklarını ele geçirmek sistemin devamlılığı için zaruri olarak görülür.

Askeri araç ve teçhizat üretimi ile silah sanayisi ekonominin itici gücüdür. Devlet her alana olduğu gibi ekonomiye de müdahildir. Vergi oranları istenildiği gibi keyfi olarak artırılabilir. Fabrikalar devletleştirilebilir. Hatta olağanüstü koşullar nedeniyle özel sektörün ürünlerine el koyulabilir.

TARİHÇE: İlk defa İtalya'da Benito Mussolini tarafından oluşturulmuş ve biçimlendirilmiştir. Daha sonra Almanya'da Adolf Hitler, İspanya'da Francisco Franco, Portekiz'de Oliveira *Salazar tarafından benimsenmiştir. Bu ülkelerin bazıları 2.Dünya savaşının çıkmasına sebebiyet vererek daha sonra yenildikleri için fazla yaygınlaşma olanağı bulamamıştır. Fakat faşist rejimlerdeki baskıcı uygulamalar pek çok diktatörlük tarafından da tercih edilerek etkileri sürmüş ve sürmektedir.*

UYGULAYANLAR:
Terkedenler: İtalya, İspanya, Almanya, Portekiz, Şili, Yunanistan
Sürdürenler: İsrail (Kısmen, tartışmalıdır.)

Olumsuz Yönleri:

1. Aşırı baskıcılıkla ve sınır tanımaz şiddet siyasi bir araç olarak kullanılır.
2. İşkenceler ve yargısız infazlarla bir korku toplumu meydana gelir.
3. Halkın isteklerinin hiçbir önemi yoktur.
4. İnsan hakları asla dikkate önemsenmez.
5. Savaş ekonomisi sebebiyle, barış dönemleri ekonomik krizlerle sonlanır.
6. Küresel boyutlarda savaşlara sebebiyet verilebilir.

5. **Emperyalizm / Yayılmacılık** (İmperia: Yayılma, Genişleme)

Yayılmacı, sömürgeci ekonomiler meydana gelmiştir. Kapitalizmin bir ileri aşamasıdır. Kapitalist sistemin kendi ülkesi dışına çıkarak başka ülkelere yayılması, diğer ülkelerin hammadde, işgücü, enerji, yer altı ve yerüstü kaynaklarını sömürmesidir. Faşit sistemler de zaten Emperyalizm'e yatkındırlar ve yaygın olarak uygularlar. Emperyalist ülkeler kendisine göre az gelişmiş olan ülkelerin pazarları ve piyasalarını ele geçirirler. Bu ülkelerin siyasi, ekonomik, toplumsal denetimine egemen olunur. Kendine bağımlı hale getirilir. Böylece görünüşte özgür olan ülkeler bile bağımsızlığını yitirebilirler. Bu açılardan bakıldığında (her ne kadar aksini iddia etseler de) Sosyalist rejimlerin de Emperyalist olabileceği kabul edilmelidir.

Bir yönü ile Sömürgecilik (Kolonyalizm) olarak da değerlendirilebilir. Ancak Sömürgecilikten daha geniş bir kavramdır. Sömürgecilik olarak ele alındığında geçmişi çok eski tarihlere kadar uzanabilir. Örneğin Sömürge İmparatorlukları veya köleci üretim biçimleri. Günümüzde ise birkaç alt tür halinde sınıflandırılabilir.

1. **Askeri Emperyalizm:** Diğer bir ülkenin veya ülkelerin askeri olarak işgal edilmesini ifade eder.
2. **Siyasi Emperyalizm:** Başka ülkelerin denetimini siyasi olarak elde tutmaktır.
3. **Ekonomik Emperyalizm:** Farklı ülkelerin, bölgelerin hatta tüm Dünya'nın ekonomisine hakimiyettir.
4. **Kültürel Emperyalizm:** Egemen kültürlerin küçük kültürleri yok etmesidir. Çeşitlilik ortadan kalkar.

UYGULAYANLAR:
Doğrudan (Askeri): ABD, İngiltere,
Dolaylı(Ekonomik, Siyasi, Kültürel): Fransa, İtalya, Hollanda (en başta gelenler)

Olumsuz Yönleri:

1. Küresel düzeyde gelir adaletsizlikleri ortaya çıkar.
2. Aslında gelişebileceği halde, az gelişmişliğe mahkum ülkeler meydana gelir.
3. Küresel savaşlar ortaya çıkar.
4. Hacim olarak büyük kültürler, aslında belki de daha değerli küçük kültürleri yok eder.
5. Tek tip yaşayış ve anlayış oluşur. Çeşitlilik kaybolur.
6. Doğal kaynaklar yokedilir, yeryüzünün dengesi bozulur.

SİYASAL PARTİ SİSTEMLERİ

“Parti” kelime anlamı olarak parça, kısım anlamına gelir. Tarih içerisinde Partiler, ilk çağ cumhuriyetlerini bölen hizipleri, bir komutan etrafında toplanan orduları, meclislerde üyelerin bir araya geldikleri kulüpleri tanımlamakta kullanılmıştır. Bütün bu kurumların işlevi, siyasal iktidarı ele geçirmek olmuştur. Osmanlıca’da Arapça kökenli “Fırka” sözcüğü de Parti anlamında kullanılmıştır.

Günümüzde

Siyasi Parti: Kendi adı altında seçimlere katılması için adaylar gösteren ve hükümete temsilci yerleştirme arayışında olan bir örgüttür. Bir parti diğer bir grup veya zıt görüşlere inanan insanlar karşısında yaygın destek sağlamak için rekabet eden, toplumun aktif politik temsilcilerinin bir organizasyonudur. Kamu makamlarına seçimler yoluyla temsilciler yerleştirme kabiliyeti olan seçimlerde rekabet eden herhangi bir siyasi gruptur.

PARTİ SİSTEMLERİ

Değişik ölçütler kullanılmakla birlikte en yaygın sınıflandırma çok basit bir esasa dayalıdır ve bir ülkedeki etkin rol oynayan partilerin sayısı dikkate alınır. Bir partinin kendi özelliklerinin yanı sıra diğer partilerle ilişkiler ve sistem içindeki işleyiş biçimi de önemlidir. Bu ilişkiler ağına parti sistemi denir. Farklı parti sistemlerini bir birinden ayıt etmenin en bilindik yolu, iktidar için yarışan partilerin sayısına bakmaktır.

TEK PARTİLİ (Rekabetçi olmayan)	ÇOK PARTİLİ (Rekabetçi)			
	İKİ PARTİLİ	ÜÇ PARTİLİ	FAZLA PARTİLİ	BLOKLU
-Tekelci -Geçici -Baskın (*)	- Tam - Destekli	- Dengeli - Değişken	- Ilımlı - Aşırı - Güdümcü (**)	Çok sayıda parti iki büyük blokta toplanır.

Baskın ve Güdümcü sistemler farklı kaynaklarda yer değiştirmiş olarak sınıflandırılabilmektedir. Çünkü şeklen yapılan ayrım ile öze bakılarak yapılan ayrım arasında bir tercih söz konusudur.

Toplumsal, iktisadi, siyasal ve kültürel etkenlere bağlı olarak partilerin özellikleri her ülkede değişir. Bu nedenle de her devletin kendisine özgü parti sistemi vardır.

TEK PARTİLİ SİSTEMLER

Ülke yönetiminde tek parti hakimiyeti bulunur. Tek bir partinin diğer partileri dışlayarak, iktidarı elinde bulundurduğu, politik ya da anayasal yollarla siyasal sistem üzerinde hakim olduğu düzendir. İktidar için yarışma / rekabet ve iktidarın el değiştirmesi söz konusu değildir. Yarışmacı / rekabetçi olmayan sistemlerdir.

a) Tekelci Parti Sistemi
Kendilerini iktidardan indirmeye imkan tanıyan bir mekanizma yoktur. Devlet ile ayrılmaz bir biçimde ilişkisi vardır. Ülkede hukuken ve fiilen sadece bir parti bulunmaktadır. Bu partinin dışında başka bir parti kurulması kanunen kesinlikle yasaklanmıştır. Çok partili yaşama geçmek gibi bir düşünce ve plan yoktur. Genellikle otoriter ülke yönetimlerinde rastlanır ve belirli bir ideolojiyi savunmakla kalmayıp bu ideoloji topluma dayatılır. Geçmişte Sosyalist ülkelerin pek çoğunda bulunan "Komünist Parti", İtalya'daki Faşizm dönemindeki "Faşist Parti", Arap ülkelerinde rastlanan "Baas (Diriliş) Partisi" hep bu yönetim türüne örnektir.

b) Geçici Tek Parti Sistemleri
Ulusal bağımsızlıkçı hareketlerin devlet kurma döneminde tek parti sistemine rastlanmaktadır. Yeni kurulan devletlerin demokrasiyi yerleştirme ve siyasi kurumların oluşturulması aşamalarında rastlanabilir. İlk andan itibaren çok partili yaşama geçiş istenmekte ve hatta denemeler yapılmaktadır. Dünya'da bilinen en iyi örnek yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'dir. Birkaç başarısız denemeden sonra demokratik yöntemlerle çok partili siyaset gerçekleştirilmiştir. Bu durum Dünya'da bir ilktir. Çevresindeki hiçbir komşu ülkede görülmeyen bir biçimde önce Cumhuriyet rejimi kurulmuş, sonrada çok partili hayata geçiş başarılabilmiştir.

c) Baskın Tek Partili Sistem: "Rekabetçi Tek Parti Sistemi" olarak da bilinir. Dışarıdan tek partili gibi görünen ama aslında çok partili bir sistemdir. Bu nedenle bazen çok partili sistemler içerisinde de sınıflandırılır. Çok sayıda parti vardır ve halkın katılımıyla yapılan seçimlerde bunlar iktidar için birbiriyle yarışırlar. Ancak iktidarda kalan hep aynı parti olur. Gerçekte çok partili siyasetin önünde herhangi bir engel yoktur. Ancak tarihsel ve toplumsal koşullardan kaynaklanan nedenlerle halk çok uzun süreler boyunca tek bir partiyi iktidara getirmektedir. Baskın partili sistemden bahsedebilmek için "iktidarda kalma" süresi önemli bir kriterdir ancak bu da tartışmalıdır. Yine de en sonunda bu partinin etkisi zayıflayarak başka bir parti iktidara gelebilir. Örneğin "Hindistan Kongre Partisi" 1947'den itibaren çok uzun yıllar boyunca (30 yıl) tek başına yüksek oy oranları ile iktidara gelmiştir. Bu durum İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadelesini yürütmüş olmasından kaynaklanmıştır. Japonya'da 1993'teki düşüşüne kadar "Liberal Demokrat Parti", 38 yıl boyunca iktidarda kalmıştır. İrlanda'da "Ulster Birlik Partisi", kuruluş tarihi 1921'den 1972 yılına kadar hükümet olmuştur. Meksika'da 1929'dan 2000'e kadar "Kurucu Devrimci Parti" hep yönetimde kalmıştır. Mısır'da 1952'den 2011'e kadar "Ulusal Demokratik Parti" iktidarını aralıksız korumuştur.

ÇOK PARTİLİ SİSTEMLER

Partiler arası rekabet vardır. İktidarın el değiştirebilme ihtimali söz konusudur. Rekabetçi / yarışmacı sistemlerdir. Çok partili sistemlerin hiç birisinde aslında hiçbir sayı sınırlaması yoktur.

Ülkede pek çok parti kurulabilir. Fakat toplumsal koşullar ve halkın tercihleri bazı partileri sürekli biçimde baskın kılarak partilerin sayısını sınırlayabilir.

İki Partili Sistemler

a) Tam İki Partili: Siyasal iktidara gelmek için eşit şansa sahip iki "ana" parti bulunan bir sistemdir. Klasik şekliyle iki partili sistemin özellikleri şunlardır: İki ana (güçlü) parti bulunmakla birlikte belli sayıda başka partiler de sistemde yer alır ancak sadece iki parti iktidarı kazanma yönünde gerçekçi bir şansa sahiptir. Aslında teorik ve hukuki olarak diğer partilerin de iktidara gelmesinin önünde hiçbir engel yoktur. Fakat ülkenin tarihsel birikimi, nüfusa dayalı koşulları ve halkın tercihi hep iki parti arasında değişmektedir. Seçilen iki güçlü partiden biri hükümeti yönetirken, diğeri muhalefette kalır. İktidar bu partiler arasında sırayla tecrübe edilir, bazen birkaç kez üst üste iktidara gelindiğine rastlansa da eninde sonunda diğer parti karşısında seçimi kaybeder ve sıra diğer partiye geçer. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde "Cumhuriyetçi Parti" ve "Demokrat Parti" bulunur. İktidar ABD kurulduğundan beri bu iki parti arasında el değiştirmektedir. Başka küçük partiler var olmakla beraber hiçbir şansları olmamıştır ve daha da olmayacak gibi görünmektedir. Bu küçük partilerin oy oranları çoğu zaman %1'i bile geçmez. İki büyük parti ise ideolojik olarak hiçbir farka sahip değildir. Var olan sistemin devamından yanadırlar. Sadece ekonomi ile iç politika ve dış politika alanlarında günün koşullarına göre farklı çözümler önerirler. Buna karşın bu iki partiden biri ittifak veya koalisyon ihtiyacı duymadan tek başına iktidara gelir.

Not: ABD'de halkın seçimlere katılma oranları çok düşüktür. %40 ile %60 arasıdır. Bunun nedeni iki parti arasında halkın çok da büyük bir fark görmeyişidir.

Ancak iki partili yapı (ne kadar zor görünse de) asla değişmez değildir. Çünkü bazı değiştirilebilmesi mümkün olan yasal düzenlemeler ve halkın tercihleri en önemli etkenler olarak belirleyici unsurlardır. Örneğin İngiltere 2010 yılına kadar İşçi Partisi ve Muhafazakar Partisi arasında el değiştiren 2 partili iken bu tarihten sonra 3 partili hale gelmiştir.

b) Destekli İki Partili Sistem: Aslında üç partili bir sistem vardır. Ancak iki büyük partinin yanında bunlardan birinin en fazla yarısı kadar olan üçüncü küçük bir parti vardır. "İkibuçukluk Sistemi" de denir. Fakat bu üçüncü küçük parti sistemin varlığı için çok önemlidir. Çünkü büyük partilerin hiçbirisi bu küçük parti olmadan tek başına hükümeti kuramaz. Ülkedeki yasal durum gereği hükümeti kurmak için belirli bir çoğunluk gerekir. Bu nedenle de büyük partiler "Buçukluk" adı verilen bu küçük parti ile koalisyon kurmaya mecbur kalır. Bilinen en ilginç örnek Almanya'dadır. "Hür Demokrat Parti" 1945'den itibaren seçimi kazanan hangi büyük parti olursa olsun onunla işbirliği yaparak 50 yıldan uzun bir süre iktidara gelmiştir. Yani ilginç bir biçimde büyük partiler sırayla iktidardan uzaklaşırken küçük olan parti bu süre boyunca ortaklık kurarak hep iktidarda kalmıştır.

Üç Partili Sistemler

a) Dengeli Üç Partili Sistem: Ülkede belirli bir ağırlığa sahip ve toplumun belirli kesimlerinden belirli oranlarda sürekli destek gören üç tane parti vardır. Bunlar uzun yıllar boyunca ya tek başlarına ya da koalisyonlarla iktidara gelirler. Ör: İngiltere (2010 sonrası).

Not: Benzeri bir duruma 4 (dört) parti için de rastlanabilir. Ülkede güçlü ve belirli bir oy oranı bulunan dört toplumsal eğilim sürekli olarak varlığını koruyabilir. Ama uzun süre varlığını sürdürebilen daha fazla sayıda sabit parti (veya eğilim) bulunan örneğe rastlamak zordur.

b) Değişken Üç Partili Sistem: Aslında sistem içerisinde belirli bir oranda etkinliği, oy potansiyeli ve dolayısıyla seçilme ihtimali bulunan 4-7 parti vardır. Fakat halkın tercihleri ve/veya yasal düzenlemeler nedeniyle farklı zamanlarda yalnızca üç tanesi mecliste temsil edilebilmekte veya iktidara gelebilmektedir.

Fazla Partili Sistemler
Çok sayıda parti bulunur. Hangisinin ne zaman iktidara geleceği çeşitli faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterir.

a) Ilımlı Sistem: Ülkedeki mevcut partiler arasında derin ideolojik ayrılıklar yoktur. Mevcut rejime karşıt eğilimler de aşırı değildir. Yani partilerin sistemle problemi yoktur. Partiler temel sorunlarda birbirleri ile uzlaşabilmektedirler. Örneğin İskandinav ülkelerinde Sosyal Demokrasi anlayışına sahip partiler el değiştirerek iktidara gelirler. Hükümet kuramama sorununa çok fazla rastlanmaz.

b) Aşırıcı Sistem: Birbirlerinden son derece farklı ideolojiler, uç görüşler, ülkenin temel sorunları üzerinde dahi uzlaşamayan, sistemin kendisi ile sorunları olan partiler bulunabilir. Çok yönlü kutuplaşmalar vardır. Partilerin büyüklükleri ve varlıklarının ne kadar süreceği dahi belirsiz olabilir. Hükümet kuramama krizlerine sıklıkla rastlanır. Latin Amerika ülkelerinde sık rastlanır.

c) Güdümcü Çok Parti Sistemi
Aslında çok partili gibi görünen bir sistemdir. Ancak burada eşit koşullar altında bir rekabet kesinlikle yoktur ve diğer partilerin iktidara gelmesi imkansızdır. Bu nedenle tek partili sistemler içerisinde sınıflandırıldığı da görülür. Egemen bir tek parti vardır, mutlak üstünlüğe ve tam denetime sahiptir. Pek çok diğer küçük parti göstermelik olarak kurulmuştur. Bunlar da çoğu zaman muhalefet amacı bile gütmez/güdemezler. Yani gerçek anlamda bir muhalefet partisi değillerdir. Güdümcü Parti (ana parti) ile aynı ideolojiyi savunurlar. Bazen küçük politika farklılıklarına rastlanabilir. Bu nedenle bu küçük partilere "Uydu Parti" (güdümlü parti) tanımlaması yapılır. Güdümcü parti ile rekabete girmeleri hukuken ve/veya fiilen mümkün değildir. İktidar el değiştiremez. Hatta böyle bir ihtimal bile düşünülemez. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti 1980'li yıllardan itibaren büyük dönüşümler geçirmeye başlamıştır. Daha önceki sosyalist devletlerin yaptığı bazı hatalardan vazgeçilmeye çalışılmıştır. Özel ve Yabancı Sektöre ekonomide izin verilmiş, ithalat ve ihracat serbestliği sağlanmış, Budist tapınaklarının ve diğer dinlerin ibadethanelerinin açılmasına izin verilmiş, dış Dünya ile olumlu ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu arada var olan "Gongçandang Partisi" (Çin Komünist Partisi) dışında başka partilerin de kurulmasına izin verilmiştir. Fakat bu partilerin tamamının da yine sosyalist ideolojiyi savunmaları gerekmektedir. Gongçandang Partisi'ne muhalif değil onun yanındadırlar. Bu nedenle bu tür sistemler şeklen çok partili ama özünde tek partilidir.

BLOKLU SİSTEM
Çok sayıda parti iki blokta toplanır. Kendi aralarında ittifak veya koalisyon kurarlar. İktidar bu iki blok arasında el değiştirir.

EK:

SİYASAL KAYITSIZLIK

Siyasal kayıtsızlık (veya Politik ilgisizlik), siyasete (yalnızca siyasi çalışmalara katılma anlamında değil, tüm siyasi faaliyetlere ve bunları takip etmeye) karşı ilgisizlik durumudur.

Belirleyiciler

Kimi zaman bu kayıtsızlık hali bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Bir bireyin seçimlere, siyasi olaylara, halka açık toplantılara ve oylamaya ilgisizliğini içerir. Siyasi ilgisizlik, seçimlerde düşük katılım oranlarına ve durgunluğa yol açabilir. Örneğin ABD'de seçimlere katılım oranları oldukça düşüktür. Siyasi ilgisizlik, demokrasi kaybına neden olabilir ve kişisel siyasi etkileşim eksikliği sonucu taraflar birbirini anlamaktan uzak kalabilir. Zorunlu oy kullanma hakkına sahip ülkelerde seçmen ilgisizliği azalır. Belçika'da siyasi katılım % 87,2 iken Türkiye'de % 84,3'tür.

İdeolojik farksızlaşma

Siyasi kayıtsızlığa neden olan durumlardan birisi ideolojik farksızlaşma sonucu seçmen tarafında tüm partilerin birbirinin aynısı gibi algılanmasıdır. İnsanlık tarihi boyunca var olan siyasi saf değiştirme olgusuna kimi toplumlarda ve dönemlerde daha fazla rastlanmaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden birisi (yalnızca Türkiye'de değil) tüm Dünya'da yaşanan ideolojik farksızlaşma ve siyasi görüşlerin bulanıklaşmasıdır. Çünkü bir zamanlar Dünya'da siyaset sahnesi üzerinde çok önemli rol oynayan ve kesin çizgileri olan ideolojiler, çeşitli etmenlerin ortaya çıkışıyla birlikte önemini yitirmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda ise siyasi akımlar ve ideolojik bakış açıları daha esnek ve geçişken bir yapıya bürünmüşlerdir. Bu durumun toplumsal hayata olumlu yansımaları olduğu gibi olumsuz yönleri de açıkça kendisini ortaya koymaktadır.

Katı ideolojik düşünceleri terk etmek demokrasiyi güçlendirebilmektedir. Örneğin sanki bir futbol takımını destekler gibi fanatik (tutucu) bir yaklaşımla belirli bir ideolojinin savunucusu olmak veya bir partinin mensubiyetini kayıtsız şartsız kabul etmek yerine eleştirel yaklaşımlar sergileyip, daha iyi hizmet edeceği düşünülen partileri oy verme mantığı ideolojik katılığı terk etmenin en olumlu dışavurumudur. Böylece değişik zamanlarda (hatta kısa sayılabilecek dönemler içerisinde) politik yelpazenin farklı yerlerinden farklı partiler iktidara gelebilmektedir.

Ancak diğer taraftan; sürekli olarak iktidarda gelen hangi parti veya görüş olursa olsun ondan yana durma, böylece iktidar değişince derhal yeni gelene tabi olma, ilkesizlik (veya belirli bir duruşu reddetme), görüş değiştirmede hiçbir kurala sahip olmama, toplumsal yararları geri plana iterek sürekli olarak bireysel menfaatleri önceleme gibi durumlar ise siyasi farksızlaşmanın en büyük dezavantajlarıdır. Böylece siyasi renkler ve çeşitlilikler kaybolmaktadır. Muhalefet kavramı -görüntüde var olsa bile- anlamını yitirmekte ve ciddi antitezler ortaya koyamamaktadır. Üstelik aynı durum çelişik bir biçimde bir zamanlar iktidardayken daha sonra muhalefet konumuna geçen partiler için de geçerli olmaktadır. Bütün bunların üzerine, birbirinin tam tersi görüşlere sahip olduğunu iddia eden siyasi partilerden birbirlerine üye geçişleri ise hiçbir etik kritere uyulmadan gerçekleştirilmektedir.

Bunun sonucunda partilerin birbirlerinden farklı olmadığı algısı ve hiçbir şeyin değişmeyeceği düşüncesi nedeniyle seçmen tercih yapmaktan uzaklaşacaktır.

Ancak yine de belirtilmesi gereken bir husus ise, ideolojilerin oluşturduğu çeşitli kavramların ve sınıflandırmaların yalnızca görüntüde bile olsa her şeye rağmen etkilerini devam ettirmekte olduklarıdır. Yani insanlar saflara ayrılma ve gruplaşma güdülerine sahiptirler. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde var olan iki büyük parti dönüşümlü olarak iktidara gelmektedir. Aralarında çok önemli farklar bulunmadığı halde bu partilerin mensubu olmak ve karşısında bir rakip bulmak, çekişme halinde olmak hem insani güdülerin tatmini hem de demokrasi çarkının dönmesi için zaruri görülmektedir. Tüm dünyada insanlar kendilerini belirli tanımlamalar ve kategoriler içerisinde sınıflandırma eğilimi içerisindedirler. Bu sınıflandırmaların en kolay olanlarından biri de siyasi partilere dayalı olanıdır. Hatta siyasi partileri daha basit ama daha bulanık olarak genelleyen bir yaklaşım vardır. Örneğin sağcı, solcu kavramlarında olduğu gibi.

Apolitizm

Kavramlar birbirine çok benzemekle birlikte Apolitizm'de kayıtsızlık değil, bilinçli olarak tarafsız bir duruş sergileme söz konusudur.